

РЕАЛИЗАЦИЯ НА ОБЕКТА ПРИ НЯКОИ ПРЕДИКАТИ ЗА ДЕЙСТВИЕ В БЪЛГАРСКИ

ИЛИЯНА КРЪПОВА

УНИВЕРСИТЕТ КА'ФОСКАРИ, ВЕНЕЦИЯ

krapova@unive.it

ЦВЕТАНА ДИМИТРОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

cvetana@dcl.bas.bg

ЙОВКА ТИШЕВА, МАРИНА ДЖОНОВА

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

tisheva@uni-sofia.bg, djonova@slav.uni-sofia.bg

Обект на разглеждане в настоящата статия е синтактичната реализация на предикати за действие в българския език, които принадлежат към три лексикално-семантични групи: за консумация, за контакт и за създаване. Предмет на анализа са особеностите на именните групи, които се реализират в позицията на прякото (винителното) допълнение. Представят се техните характеристики във връзка с детерминацията, с квантификацията и с участието им при маркиране на теличността на предиката (инкрементални или неинкрементални теми). Коментира се и връзката между типа на темата на предиката (инкрементална или неинкрементална), лексикалният аспект, теличността и вида на глагола.

Ключови думи: български език; лексикален аспект; предикати за действие; инкрементална тема; неинкрементална тема

OBJECT REALISATION WITH ACTIVITY PREDICATES IN BULGARIAN

ILIYANA KRAPOVA

CA' FOSCARI UNIVERSITY OF VENICE

krapova@unive.it

TSVETANA DIMITROVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

cvetana@dcl.bas.bg

YOVKA TISHEVA, MARINA DZHONOVA

SOFIA UNIVERSITY ST. KLIMENT OHRIDSKI

tisheva@uni-sofia.bg, djonova@slav.uni-sofia.bg

The article deals with the syntactic realisation of three semantic classes of activity predicates in Bulgarian: consumption verbs, surface contact verbs, and creation verbs.

The analysis focuses on the realisation of the theme argument – particularly in terms of its definiteness, quantification and role in marking the telicity of the predicate (i.e. whether it is an incremental or a non-incremental theme). Special attention is given to the relationship between incrementality, lexical aspect, telicity, and morphological aspect.

Keywords: Bulgarian language; lexical aspect; activity predicates; incremental theme; non-incremental theme

Синтактичната реализация на елементите от аргументната структура отразява отношението между предикатите, синтактичният контекст, в който те са употребени, и възможните ограничения при реализиране на даден аргумент. Проучванията се фокусират върху връзката между семантиката на глагола и реализацията на неговите аргументи. В лексикалното значение на глагола се открояват онези елементи, които са релевантни за реализацията на аргументите (вж. напр. Levin, Rapoport Novav 2005). Тъй като глаголите са елементите от речника, чрез които предикатите се реализират, концептуализацията на събитията, които предикатите кодират, се проектира в компонентите на глаголната семантика.

Обект на нашето изследване са три семантични класа глаголи за действие в българския език, които присъединяват пряко допълнение *тема*: глаголи за консумация (*ям, пия*); глаголи за създаване (*рисувам, готвя*) и глаголи за контакт (*мия, мета, бърши*). В изследванията върху английския език се посочва, че при синтактичната си реализация тези глаголи може да се интерпретират като част от различни аспектиални класове – като действие или като изпълнение. Определянето на аспектиалната характеристика на глагола зависи от типа на именната фраза в обектната позиция. Основната цел на настоящата статия е представянето на различните типове именни фрази в обектна позиция, които може да се реализират при изследваните глаголи в българския език. Тъй като се смята, че в българския език видът на глагола участва в маркирането и на неговия аспектиален клас, ще бъде коментиран и въпросът дали типът на именната фраза също влияе върху лексикалния аспект. Данните, върху които се основават наблюденията ни за синтактичните реализации на аргумента *тема* при трите семантични класа глаголи за действие, са извлечени от Българския национален корпус (Коева et al. 2012) с помощта на СкечЕнджин (Kilgarriff et al. 2014).

За разграничаване на аспектиалния клас са използвани два теста. Първият е съчетаемостта с темпорални адвербиални фрази за време като (*в продължение на*) *един час* (действия и състояния) или *за един час* (постижения и изпълнения). Чрез тези модификатори означените от предикатите ситуации се диференцират от гледна точка на тяхната хомогенност. Действията и състоянията са хомогенни, докато постиженията и изпълненията са хетерогенни (Vendler 1967 (1957), защото включват компонента промяна на състоянието (Levin 1993: 240–248). Вторият тест (Dowty 1977) включва съчетаване със субектноориентираните наречия (*внимателно, нарочно, търпе-*

ливо, глупаво, упорито, учтиво и др.), чрез които действията се разграничават от състоянията.

Взаимодействието между синтаксиса и семантиката се разглежда на основата на аспектуалната класификация на З. Вендлер (Vendler 1967 (1957)), според която лексикалният аспект на предиката зависи от „структурните свойства на самото събитие и се основава на разликите между свойствата на типовете събития, обозначени с езикови изрази“ (Rothstein 2004: 1). Аспектуалните характеристики са свързани с особености на събитията, означени с глаголните фрази, като отразяват, на първо място, вътрешната темпорална структура на събитията. Информацията за аспектуалния тип не се маркира формално, нито морфологично за разлика от граматичния аспект (вида на глагола в славянските езици). Тя се съдържа в основното значение на предиката и не се променя при промяна на темпоралната или модалната му характеристика (вж. по-подробно Пенчев/Penchev 2004).

Разликата между аспектуалните класове може да се представи чрез три основни признака: *статичност*, *трайност* (durativity) и *теличност*. Четирите групи предикати се характеризират със следните параметри:

Действия (Activities) [–статичност; +трайност; –теличност]

Състояния (States) [+статичност; + трайност; –теличност]

Изпълнения (Accomplishments) [–статичност; + трайност; +теличност]

Постижения (Achievements) [–статичност; – трайност; +теличност]

В съвременните лингвистични изследвания предикатите за действие (activity) се разглеждат като семантични примитиви наред с предикатите за състояние (state) (Van Valin, LaPolla 1997). Те не са производни от други предикати за разлика от предикатите за постижение (achievement) и тези за изпълнение (accomplishment), които се образуват от примитивите с помощта на оператори като become (ставам) и cause (причинявам, ставам причина):

State	[x <STATE>]
Activity	[x ACT<MANNER>]
Achievement	[BECOME [x <STATE>]]
Accomplishment	[[x ACT<MANNER>] CAUSE [BECOME [y <STATE>]]]

(Rappaport Hovav, Levin 1998: 109).

Действията (и състоянията) се противопоставят на постиженията и изпълненията по това, че не предполагат достигане до естествен край (natural endpoint) и са хомогенни (т.е. на всеки подинтервал действието има еднакви характеристики).

Предмет на нашето изследване е синтактичната реализация на три групи глаголи, представящи предикати за действие. От останалите аспектуални

Вендлерови класове предикатите за действие се отличават по своята ателичност, хомогенност на отразяваната ситуация и вида на глагола (несвършен). Специфичен за тези глаголи е видът на обекта, маркиран като *тема* (ако присъединяват такъв аргумент) – тя може да бъде кумулативна или квантифицирана. Според редица автори (а)теличността се реализира на равнището на глаголната група (Krifka 1989; 1992), затова и при предикатите, присъединяващи обект тема, имат значение квантификационните свойства на тази тема. Кумулативните обекти насочват към ателичност, докато квантифицираните – към теличност (вж. по-долу).

При представянето на предикатите според техния лексикален аспект се използва поредица от признаци и тестове, които позволяват в голяма степен да се определи принадлежността на даден предикат към един от четирите аспекти на класа: състояния, действия, изпълнения (accomplishments) или постижения (achievements). Теорията е разработена главно върху примери от английския език. Последващите изследвания показват, че при прилагането ѝ върху материал от други езици, включително славянски, се налагат допълнителни уточнения. Принадлежността на даден предикат към даден аспект на клас е свързана с това дали означава *трайност* (durativity), *теличност* (telicity), *статичност* (stativity). Маркирани като статични са само състоянията. Маркирани с признака *трайност* са действията и състоянията (*тичам, ходя, седя, лежа, обичам*), доколкото в лексикалната семантика на глагола не се съдържа указание за началото или края на настъпването на даденото състояние или извършването на съответното действие. Третият признак – *теличност*, е свързан с достигането на определено действие до неговата кулминация или предел (telos). Специфичното при този признак е, че той винаги е свързан само с лексикалната семантика на предиката, а и с характеристиките на някой от неговите аргументи. В езици като английския глаголите за консумация като *eat, drink* могат да означават както действие, така и изпълнение, но тези две значения на предиката се проявяват и разграничават само в рамките на глаголната фраза (а не на речника). В *Той яде ябълки* обектът *ябълки* е кумулативен и глаголът представя действие, докато в *Той изяде две ябълки* наличието на количествен определител на обекта (*две ябълки*) означава, че глаголът представя изпълнение.

В българския език промяната на лексикалния аспект се изразява допълнително чрез морфологични средства. Когато означава действие, глаголът е от несвършен вид (първичен несвършен глагол). Достигането на действието до определен резултат или предел в българския, както и в другите славянски езици, се маркира и морфологично с глагол от свършен вид. В езици като английския обаче промяна в глаголната морфология няма и смяната на лексикалния аспект се означава с цялата глаголна фраза чрез характеристиките на именната фраза (темата) в обектната позиция.

Във връзка с признака *теличност* Х. Филип (Filip 1999: 45–46) посочва, че при едно по-широко разбиране телични са всички глаголни предикати,

които включват в семантиката си някаква граница, вкл. някакво крайно състояние, без това да е свързано с типа подлог (субект) – одушевен/неодушевен, лице/нелице. Като квантифицирани или телични също се определят предикати, които се свързват с адвербиални фрази за ограничена продължителност, напр. *за два дена, за един час*. От друга страна, ателичните предикати са предикати за състояние, тъй като в значението им не се съдържа идеята за промяна на състоянието, и предикати за действие, в чието значение се включва идеята за неопределена промяна (*indefinite change*, по Dowty 1979), но не и за достигане до определен резултат.

В езици като английския е налице ограничение по отношение на типа именна фраза в обектна позиция. Ателичните предикати се свързват с неброими съществителни (*вода, ориз, супа*) и с броими съществителни в множествено число без определител (*ябълки*). В изречението *Mary drank wine (Мери пи вино) drink* означава действие, тъй като в глаголната фраза *пия вино* няма указание за изпиване на определено количество вино или за интервал от време, в който това действие е достигнало до някакъв резултат или до кулминацията си. Ателичен е предикатът и когато обектът е нечленувано съществително в множествено число *Mary ate apples (Мери яде ябълки)*. Отново липсва указание колко дълго Мери е извършвала това действие и дали то е стигнало до своя предел. От друга страна, когато предикатът е теличен, в семантиката му е кодирана идеята за достигането до резултат или кулминация.

Проучванията показват, че при теличните предикати в английски обектът може да бъде броимо съществително в ед.ч., което трябва да бъде членувано с определителен или неопределителен член или да има количествен определител (т.е. обектът трябва да бъде квантифициран): *Mary ate an/the/one apple/all (the) apples (Мери изяде една ябълка, ябълката, всички(те) ябълки)*. Обектът при теличните предикати може да бъде и неброимо съществително. В този случай именната фраза трябва да има количествен определител като *една чаша, бутилка, чиния (чаша вино, бутилка вода, чиния супа)* (Filip 1999: 52). Някои автори допълват, че квантифицирани са и обектите, при които разширението на фразата означава част от множество, напр. *(голяма) част от, повечето, няколко* (Filip 1999: 62).

В нашето изследване използваме термина *теличност* и съответно *телични* и *ателични* предикати, въпреки че в славянското езикознание се използва и терминът *пределност*. Двата термина не съвпадат изцяло. Р. Ницолова посочва, че *пределни* са глаголите, при които действието е насочено към предел или стига до някакъв предел, а *непределни* са глаголите, в чието значение липсва указание за наличен предел (Ницолова/Nitsolova 2008: 248). Теличността изисква в семантиката на глагола или глаголната фраза да е указано достигането на предел, а не само насочването на действието към предел. В примери като *ям ябълка* има импликация за наличие на предел, но нито в лексикалното значение на глагола, нито в глаголната фраза

се съдържа указание, че действието ще достигне до своя предел. За разлика от първичния несвършен глагол *ям*, свършеният глагол *изям* съдържа в своето значение достигането на действието до предел. Смята се, че пределни са и вторичните несвършени глаголи като *изяждам*. В този смисъл теличност и пределност не съвпадат, както не съвпадат и теличност и граматически свършен вид на глагола. В същото време може да се твърди, че ателичните глаголи са само от несвършен вид.

Както беше посочено, в английския език като квантифицирани именни фрази в обектна позиция се определят броимите съществителни в ед.ч., когато са членувани с определителен или неопределителен член или имат количествен определител (*all (the) 'всички(те)'*, *the whole 'целият'*). Квантифицирани обекти може да са и неброимите съществителни, ако към тях има количествен определител, напр. *a glass ' (една) чаша'*, *a bottle ' (една) бутилка'*, *a bowl ' (една) чиния'* (*a glass of wine 'чаша вино'*, *a bottle of water 'бутилка вода'*, *a bowl of soup 'чиния супа'*), или изрази, които означават част от множеството, напр. *most (of) ' (голяма) част от'*, *most 'повечето'*, *(a) few 'няколко'*. Обектът при ателичните предикати се определя като кумулативен, т.е. всяка част от *водата*, *супата*, *оризът*, *ябълките* отново е *вода*, *супа*, *ориз*, *ябълки*.

Тестовете, които Д. Даути (Dowty 1979) предлага за разграничаване на аспектуалните класове, могат да се разделят на граматични (напр. свързани с възможността даден глагол да се използва в императив, да означава актуално действие в продължителните времена в английски) и лексикални (напр. тестовете, проверяващи способността на предикатите от даден тип да се свързват с определен тип темпорални модификатори). Една част от тестовете не са приложими за български именно поради способността на българските глаголи да маркират теличността чрез морфологичната си форма и нейните реализации. За предикатите, които ние разглеждаме, се установява валидност само на част от лексикалните тестове, а именно възможността за съчетаване на предикатите за действие с темпорални модификатори за продължителност като *в продължение на един час*, *цял ден*, *един час*, *от един час*. За разлика от тях предикатите за изпълнение (*изям*, *изтия*, *напиша*, *нарисувам*) присъединяват темпорални модификатори, които показват интервала от време, в който действието е достигнало до своя предел (*Нарисувах портрета за един час*):

- (1) *Иван бърса* (аорист, несв.) *масата / масите десет минути* (*за десет минути).
Иван бърса (аорист, несв.) *маси* (*за) *години наред в Америка*.
Иван избърса (аорист, св.) *масата / двете маси за десет минути*.

Й. Пенчев също посочва, че обстоятелствените изрази от типа на „дълго (време)“ „играят ролята на граматични аргументи на категорията вид, изразявайки експлицитно признака *дуративност*, т.е. траенето, което характе-

ризира начина на действие на глагола: *Четох дълго, два часа, цял ден*“ (Пенчев/Penchev 2004: 40). В същото време преминаването „от дуративност към терминативност изисква, разбира се, смяна на обстоятелствения израз с такъв, който назовава терминативността: *Прочетох всичко за два часа*. Очевидно е, че такива ограничения не засягат темпоралността (и в двата случая глаголт е в аорист), а от друга страна, и в двата случая става дума за еднакъв отрязък от време (*два часа*)“ (Пенчев/Penchev 2004: 40).

Характеристиките на аргумента в обектната позиция (темата на предиката) са свързани с реализацията на свойството *скаларност* на предиката¹. Затова този тип тема се определя като *инкрементална*, или *скаларна* (съответно неинкрементална, или нескаларна). Тя представя обекта, подлежащ на промяна, която може да бъде измерена чрез настъпващите изменения в обекта (Verkuyl 1972; Dowty 1991; Krifka 1992; 1998; Tenny 1994). Инкременталната тема е дефинирана като тематичен обект с определено физическо свойство, чрез чиято промяна се „измерва развитието на ситуацията“ (Hay, Kennedy, Levin 1999, цит. от Лесева/Leseva 2012: 120). Процесите, напр. строеж на къща или готвене на супа, съдържат поредица от етапи на промяна на темата, чрез което се измерва развитието на ситуацията (Rothstein 2001: 153).

В научната литература се посочва наличието на три типа скали. Първият тип отчита промяна на дадена характеристика по определена скала (property scales). Тя е характерна за глаголи като *lengthen* (*удължа – удължавам*), *shorten* (*скъся – скъсявам*), *widen* (*разширя – разширявам*), *dim* (*избледня – избледнявам*), *open* (*отворя – отварям*), *close* (*затворя – затварям*). При този тип скаларна промяна във всеки следващ момент дадената характеристика (ширина, дължина, височина) се променя, като тази промяна може да се измери по съответната скала. Вторият тип скала е свързана с движението по определена траектория (path scales). Тя е характерна за глаголи за движение като *ascend* (*кача се – качвам се*), *descend* (*сляза – слизам*), *enter* (*вляза – влизам*), *exit* (*изляза – излизам*), *come* (*дойда – идвам*), *go* (*отиде – отивам*). Третият тип скала е свързана с обема или обхвата на действието (volume/extent scales) и е характерна за глаголите с инкрементална тема – действия и изпълнения, като *read* (*чета – прочета*), *eat* (*ям – изям*), *build* (*строя – построя*). В английски индикации за третия тип скала не се съдържат в лексикалното значение на глагола и тя се представя само от обекта (определен, квантифициран и т.н.) (вж. напр. Rapaport Novav 2008: 17).

Някои изследователи (Filip 2008) допълнително разделят предикатите с инкрементална тема на предикати със същинска инкрементална тема и предикати с инкрементално отношение. Първата група включва класовете глаголи за консумация и за създаване, които разглеждаме тук, както и глаголи за разрушаване. Към втората група се отнасят глаголи като *чета*. Те предполагат тема, която обаче не е променена в резултат на действието, но в същото време четенето предполага постъпателно преминаване през целия текст.

В българския език теличността може да се сигнализира както от кумулативни, така и от квантифицирани теми. Предикатите за действие може да имат кумулативна тема, напр. изразена със съществителни в мн.ч. или с неброимо съществително: *мия входове, бърша прах*², и квантифицирана тема, напр.: *бърша прозореца, ям пицата, мия две маси*. Предикатите за изпълнение присъединяват само квантифицирани теми (определени или с квантификатори – числително, определителен/неопределителен член, местоимение): *избърсах масата / две маси (до блясък); изядох ябълката / три ябълки (за да се заситя)*. Темата, която означава генерични множествени обекти, е възможна обаче само при предикатите за действие (глаголи от несвършен вид, срв. *лъсках маси, ядох ябълки*; вж. Коева/Коева 2021: 142–143; Чаралозова/Charalozova 2021: 16). Българският, подобно на други славянски езици, кодира теличността чрез категорията вид на глагола. Същевременно и действията, и изпълненията позволяват неизразяване на темата, когато акцентът е върху самата ситуация, срв.: *Тя мете/измете. Тя чисти/изчисти*.

Може да се обобщи, че предикатите за действие в българския език са ателични, изразяват се от глаголи от несвършен вид и присъединяват адвербиални изрази за продължителност. За разлика от английския език, в който теличността на предикатите с инкрементална тема се маркира само чрез типа на темата, в българския префиксите сигнализируют промяната в теличността (Slabakova 1997; 2005): *пиша – напиша, ям – изям, бърша – избърша*.

Префигираните глаголи за създаване и консумиране като *построя, изям, сготвя, напиша*, образувани от първични глаголи за действия, реферират към изпълнения и присъединяват инкрементална тема. При тези глаголи скалата за отчитане на промяна се предполага от характеристиките на тематичния аргумент (възможността и/или потенциала за промяна). Инкременталната тема може да се изрази чрез броими и специфицирани съществителни – членувани или квантифицирани (вж. Лесева/Leseva 2012: 105), но не и чрез кумулативни съществителни (неброими или множествени без какъвто и да е определител), срв. примери (2.а) и (2.б):

- (2) а. *Изядох ябълката / супата / три ябълки / три купи супа / ябълките за две минути.*
 б. **Изядох ябълка / супа за две минути.*

От своя страна глаголите за действие могат да присъединяват както броими, така и неброими теми, както е в (2.а) и (2.б), в зависимост от глагола³.

- (3) а. *Ядох ябълката / супата (вчера) / три ябълки / три чинии каша / ябълките (вчера).*
 б. *Ядох супа / ябълки вчера.*

Глаголите за контакт (surface contact through motion) присъединяват обект неинкрементална тема, т.е. обектът остава непроменен в своята цялост по време и в резултат на действието. Темата може да бъде както квантифицирана – пример (4.а), така и кумулативна – пример (4.б):

- (4.а) *Отстрани зад къщата един шофьор миеше кадилак (= един кадилак).
Ординарците миеха подовете с парцали, видях няколко надупчени от куриуми стени.
Продавачка в бяло мете тротоара.
По-скоро ще се хвана да чистя два входа.*
- (4.б) *След училище се беше захващал с цял куп неквалифицирани дейности – почистваше автобуси, ринеше сняг, миеше коли.
Като дете (...) преживява тежка травма на главата, след като, докато мете шума, пада от дървото.*

При изпълненията темата може да бъде само квантифицирана – вж. примерите в (5), със съответните префигираните глаголи, но с различна тема в обектната позиция:

- (5.а) *Отстрани зад къщата един шофьор изми един кадилак (но *изми кадилак).
Ординарците измиха подовете с парцали, видях няколко надупчени от куриуми стени.
Продавачка в бяло измете тротоара.
По-скоро ще се хвана да изчистя два входа.*
- (5.б) **След училище се беше захващал с цял куп неквалифицирани дейности – измиеше коли.
Като дете преживява тежка травма на главата, след като, докато измете шума, пада от дървото.

Глаголите за консумация присъединяват обект – инкрементална тема, т.е. обектът подлежи на промяна (и дори изчерпване) по време на действието. Данните от корпуса отново потвърждават нашата хипотеза, че няма ограничение по отношение на типа тема – квантифицирана – пример (6.а), или кумулативна – пример (6.б).

- (6.а) *В това време Беренсън ядеше сладоледа си в едно сепаре (...)
Ядеше конфитюра направо с ножа (...)
И докато гледаше, ядеше круша (= една круша)
Доналд работеше тук, а днес, 30-и юни, седеше на прага и ядеше дебел сандвич с фъстъчено масло (= един сандвич).
Досега не бях яла два хамбургера наведнъж (...)
(...) явно не се страхувах за стомаха си и ядеше ябълките една след друга (...)*
- (6.б) *Много хора, особено българите, ядат люти чушки.
Според него тия вълци се въдят около Турну Магурели, цяло лято там ядат кукуруз (...)*

При изпълненията темата може да бъде само квантифицирана (и специфицирана), както показват примерите в (7) със съответните префигираните глаголи:

- (7.а) *В това време Беренсън изяде сладоледа си в едно сепаре
Изяде конфитюра направо с ножа
И докато гледаше, изяде (една) круша.
Доналд работеше тук, а днес, 30-и юни, седеше на прага и изяде
дебел сандвич с фъстъчено масло (= един сандвич).
Изяде два хамбургера наведнъж
Явно не се страхуваше за стомаха си и изяде ябълките една след
друга*
- (7.б) **Много хора, особено българите, изяждат люти чушки.
*Според него тия вълци се въдят около Турну Магурели, цяло лято
там изяждат кукуруз*

Глаголите за създаване присъединяват обект инкрементална тема, т.е. обектът подлежи на промяна по време на действието. Данните от корпуса отново потвърждават, че няма ограничение по отношение на типа тема – квантифицирана, както е в (8.а), или кумулативна в примерите в (8.б):

- (8.а) *Всеки от авторите е рисувал половината от картината, докато
другата част е била закрита.
(...) получих поръчка. Рисувам портрета на един пенсиониран
водопроводчик за двеста франка.
Нейт рисуваше листо (= едно листо) на милиметрова хартия.
Днес тя ти рисуваше картинка (= една картинка) и каза, че ще те
изчака да се прибереш.
(...) когато синьор Леонардо рисуваше портретите на свети Симон
и на свети Юда Тадей в столовата, забелязахте ли нещо странно в
поведението му?
Днес ти готвя едно хубаво ястие.
Вместо зехтин или олио имали рибено масло и готвели всички свои
яденета с него.*
- (8.б) *За сметка на това често рисувам голи тела.
Добра ходеше нагоре-надолу – готвеше ядене, а в очите на бея
гореше все по-ясно една мисъл (...)*

При изпълненията темата може да бъде само квантифицирана (и специфицирана) – вж. примерите в (9.а) със съответните префигираните глаголи:

- (9.а) *Всеки от авторите е нарисувал половината от картината, докато
другата част е била закрита.
Получих поръчка. Ще нарисувам портрета на един пенсиониран
водопроводчик за двеста франка.
Нейт нарисува листо (= едно листо) на милиметрова хартия.
Днес тя ти нарисува картинка (= една картинка) и каза, че ще те
изчака да се прибереш.*

Когато синьор Леонардо нарисува портретите на свети Симон и на свети Юда Тадей в столовата, забелязахте ли нещо странно в поведението му?

Днес ти сготвих едно хубаво ястие.

(9.6) **За сметка на това често ще нарисувам голи тела.*

**Добра ходеше нагоре-надолу – сготвяше ядене, а в очите на бея гореше все по-ясно една мисъл*

Когато глаголите за създаване присъединяват тема, която изразява обобщен обект в множествено число (*готви супи, рисува голи тела*), те по-скоро изразяват обичайна дейност, занимание (Падучева/Paducheva 1996: 149–151). Съответните изпълнения на пръв поглед имат същото поведение – съчетават се с нечленувани обекти в множествено число (*приготви супи (супите) за гостите, нарисува пейзажи (пейзажите) за изложбата*). В тези случаи обаче обектът има конкретен референт (включително маркиран от нулев квантификатор от типа на *един, няколко, много, доста*, включително при неброими обекти като напр. *супа*, където изразът *две супи* реферира към *две порции супа*) и предикатът не изразява обобщено действие.

В резултат на направените наблюдения може да се обобщи, че в българския език префиксите са основното средство, сигнализиращо промяна в теличността, а оттам и в аспектуалния клас на предиката. Предикатите за действие в българския език са ателични, изразяват се от глаголи от несвършен вид и присъединяват изрази за продължителност. Предикатите за действие могат да присъединяват инкрементална или неинкрементална тема. Инкременталната тема също е свързана с означаването на теличността на предиката. Нейното изчерпване в процеса на действие е знак за теличността на предиката наред с префиксацията.

Благодарности

Разработката е осъществена по проекта „Онтология на предикатите за действие – лингвистично моделиране с фокус върху българския език“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“, Договор № КП-06-Н 80/9 от 8.12.2023 г.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Някои предикати за действия (като *бягам, тичам, бутам*) са нескаларни и хомогенни. И те обаче могат да маркират теличност, ако в ситуацията бъде въведен индикатор за предел, който да се свърже с резултат (или скала), срв. *Тя (из)тича до къщата* (= Придвижи се / стигна до къщата с тичане).

² В примерите, които разглеждаме тук, правим разграничение между обект, който може да бъде квантифициран (срв. *бърша маси(те), готвя супа* (= *тенджерата със супа*) и изразява целта, която е обект на действието или изпълнението, и обект, който е само кумулативен (срв. *бърша прах (от масите), готвя пилешко (на супа)*) и изразява материала, който е обект на действието или изпълнението.

³ Ван Валин и Ла Пола (Van Valin, La Polla 1997: 99) посочват, че предикати за изпълнение могат да се държат като такива за действие, ако обектът, който присъединяват, е кумулативен или генеричен множествен – това са предимно глаголи за консумация и глаголи за създаване. М. Ченамо ги нарича глаголи за действие с употреба като глаголи за изпълнение (активни изпълнения – active accomplishments), като добавя и тези за контакт (Cennamo 2017: 264, 271).

ЛИТЕРАТУРА

- Коева 2021: *Коева, С.* Предикати за състояния: свойства и лингвистични тестове. – *Cyrrilo-Methodian Papers / Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, т. 10, с. 137–157. <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2021.10.137-157>.
- Лесева 2012: *Лесева, Св.* Лексикална семантика и синтактична реализация на аргументите (при префигурани глаголи в българския език). Дисертация за присъждане на образователната и научната степен „доктор“. Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките.
- Ницолова 2008: *Ницолова, Р.* Българска граматика. Морфология. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Падучева 1996: *Падучева, Е. В.* Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива. Москва, Языки русской культуры.
- Пенчев 2004: *Пенчев, Й.* Граматичната категория време в съвременния български книжовен език. – В: *Българско езикознание. Т. 4. Когнитивна граматика на българския и френския език – описание и формализация*. София, Академично издателство „Марин Дринов“, с. 34–109.
- Чаралозова 2021: *Чаралозова, К.* Категорията вид на глагола и методически аспекти на преподаването ѝ в българските училища зад граница. – *Български език*, т. 68, кн. 1, с. 13–21. <https://doi.org/10.47810/BL.68.21.01.02>.
- Cennamo 2017: *Cennamo, M.* Object Omission and the Semantics of Predicates in Italian in a Comparative Perspective. – In: Hellan, L., M.Cennamo, A. L. Malchukov, (eds.). *Contrastive Studies in Verbal Valency*. John Benjamins, pp. 251–273. <<https://doi.org/10.1075/la.237.08cen>>.
- Dowty 1979: *Dowty, D. R.* Word Meaning and Montague Grammar. D. Reidel, Dordrecht, W. Germany.
- Dowty 1991: *Dowty, D. R.* Thematic Proto-roles and Argument Selection. – *Language*, vol. 67, pp. 547–619. <https://doi.org/10.2307/415037>.
- Filip 1999: *Filip, H.* Aspect, Eventuality Types, and Nominal Reference. Routledge.
- Filip 2008: *Filip, H.* Events and Maximalization: The Case of Telicity and Perfectivity. – In: S. Rothstein (ed.). *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*. Amsterdam, John Benjamins, pp. 217–256. <<https://doi.org/10.1075/la.110.10fil>>.
- Hay, Kennedy, Levin 1999: *Hay, J., Ch. Kennedy, B. Levin.* Scalar Structure Underlies Telicity in “Degree Achievements”. – In: Mathews, T., D. Strolovitch (eds.). *SALT IX. CLC Publications*. Ithaca, pp. 127–144. <<https://doi.org/10.3765/salt.v9i0.2833>>.

- Kilgarriff et al. 2014: Kilgarriff, A., V. Baisa, J. Bušta, M. Jakubiček, V. Kovář, J. Michelfeit, P. Rychlý, V. Suchomel. The Sketch Engine: Ten Years on. – *Lexicography*, vol. 1, no. 1, pp. 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>.
- Koeva et al. 2012: Koeva, S., I. Stoyanova, S. Leseva, R. Dekova, T. Dimitrova, E. Tarpomanova. The Bulgarian National Corpus: Theory and Practice in Corpus Design. – *Journal of Language Modelling*, vol. 0, no. 1, pp. 65–110. <https://doi.org/10.15398/jlm.v0i1.33>.
- Krifka 1989: Krifka, M. Nominal Reference, Temporal Constitution and Quantification in Event Semantics. – In: Bartsch, R., Benthem, J. van, Emde Boas, P. van. (eds.). *Semantics and Contextual Expression*. Berlin, Boston, De Gruyter Mouton, pp. 71–115. <https://doi.org/10.1515/9783110877335-005>.
- Krifka 1992: Krifka, M. Thematic Relations as Links between Nominal Reference and Temporal Constitution. – In: Sag, I. A., A. Szabolcsi (eds.). *Lexical Matters*. Stanford, CSLI Publications, pp. 29–54.
- Krifka 1998: Krifka, M. The Origins of Telicity. – In: Rothstein, S. (ed.). *Events and Grammar*. Dordrecht/Boston/London, Kluwer Academic Publishers, pp. 197–235. https://doi.org/10.1007/978-94-011-3969-4_9.
- Levin 1993: Levin, B. English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation. Chicago, The University of Chicago Press.
- Levin, Rappaport Hovav 2005: Levin, B., M. Rappaport Hovav. *Argument realization (Research Surveys in Linguistics)*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Rappaport Hovav 2008: Rappaport Hovav, M. Lexicalized meaning and the internal temporal structure of events. – In: S. Rothstein (ed.). *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*. Amsterdam, John Benjamins, pp. 13–42.
- Rappaport Hovav, Levin 1998: Rappaport Hovav, M., B. Levin. Building verb meanings. – In: M. Butt, W. Geuder (eds.). *The Projection of Arguments: Lexical and Compositional Factors*. Stanford, CSLI Publications, pp. 97–134.
- Rothstein 2001: Rothstein, S. What are Incremental Themes? – In: G. Jaeger, A. Strigin, C. Wilder, N. Zhang (eds.). *Papers on Predicative Constructions. ZAS Papers in Linguistics*, vol. 22, pp. 139–157.
- Slabakova 1997: Slabakova, R. Bulgarian Preverbs: Aspect in Phrase Structure. – *Linguistics*, vol. 35, no. 4, pp. 673–704. <<https://doi.org/10.1515/ling.1997.35.4.673>>.
- Slabakova 2005: Slabakova, R. What is So Difficult about Telicity Marking in L2 Russian? – *Bilingualism: Language and Cognition*, vol. 8, no. 1, pp. 63–77. <https://doi.org/10.1017/S1366728904002093>.
- Tenny 1994: Tenny, C. *Aspectual Roles and the Syntax-Semantics Interface*. Kluwer, Dordrecht. <https://doi.org/10.1007/978-94-011-1150-8>.
- Van Valin, La Polla 1997: Van Valin, Robert D. Jr., R. J. La Polla. *Syntax: Structure, Meaning and Function*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139166799>.
- Vendler 1967: Vendler, Z. Verbs and Times. – In: *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, Cornell University Press, pp. 97–121. <<https://doi.org/10.7591/9781501743726-005>> [Vendler 1957: Vendler, Z. Verbs and Times. – *The Philosophical Review*,

vol. 66, no. 2, pp. 143–160. <https://doi.org/10.2307/2182371>.]
Verkuyl 1972: *Verkuyl, H.* On the Compositional Nature of the Aspects. Dordrecht, Reidel.

REFERENCES

- Cennamo 2017: *Cennamo, M.* Object Omission and the Semantics of Predicates in Italian in a Comparative Perspective. – In: Hellan, L., Cennamo, M., Malchukov, A.L. (eds.). *Contrastive Studies in Verbal Valency*. John Benjamins, pp. 251–273. <https://doi.org/10.1075/la.237.08cen>.
- Charalozova 2021: *Charalozova, K.* Kategoriyata vid na glagola i metodicheski aspekti na prepodavaneto i v balgarskite uchilishta zad granitsa. – *Balgarski ezik*, t. 68, kn. 1, s. 13–21. <https://doi.org/10.47810/BL.68.21.01.02>.
- Dowty 1979: *Dowty, D. R.* Word Meaning and Montague Grammar. D. Reidel, Dordrecht, W. Germany.
- Dowty 1991: *Dowty, D. R.* Thematic Proto-roles and Argument Selection. – *Language*, vol. 67, pp. 547–619. <https://doi.org/10.2307/415037>.
- Filip 2008: *Filip, H.* Events and Maximalization: The Case of Telicity and Perfectivity. – In: S. Rothstein (ed.). *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*. Amsterdam, John Benjamins, pp. 217–256. <https://doi.org/10.1075/la.110.10fil>.
- Hay, Kennedy, Levin 1999: *Hay, J., Ch. Kennedy, B. Levin.* Scalar Structure Underlies Telicity in “Degree Achievements”. – In: Mathews, T., D. Strolovitch (eds.). *SALT IX*. CLC Publications. Ithaca, pp. 127–144. <https://doi.org/10.3765/salt.v9i0.2833>.
- Kilgarriff et al. 2014: *Kilgarriff, A., V. Baisa, J. Bušta, M. Jakubiček, V. Kovář, J. Michelfeit, P. Rychlý, V. Suchomel.* The Sketch Engine: Ten Years on. – *Lexicography*, vol. 1, no. 1, pp. 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>.
- Koeva et al. 2012: *Koeva, S., I. Stoyanova, S. Leseva, R. Dekova, T. Dimitrova, E. Tarpomanova.* The Bulgarian National Corpus: Theory and Practice in Corpus Design. – *Journal of Language Modelling*, vol. 0, no. 1, pp. 65–110. <https://doi.org/10.15398/jlm.v0i1.33>.
- Koeva 2021: *Koeva, S.* Predikati za sastoyaniya: svoystva i lingvistichni testove. – *Cyrillo-Methodian Papers / Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, t. 10, s. 137–157. <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2021.10.137-157>.
- Krifka 1989: *Krifka, M.* Nominal Reference, Temporal Constitution and Quantification in Event Semantics. – In: Bartsch, R., Benthem, J. van, Emde Boas, P. van. (eds.). *Semantics and Contextual Expression*. Berlin, Boston, De Gruyter Mouton, pp. 71–115. <https://doi.org/10.1515/9783110877335-005>.
- Krifka 1992: *Krifka, M.* Thematic Relations as Links between Nominal Reference and Temporal Constitution. – In: Sag, I. A., A. Szabolcsi (eds.). *Lexical Matters*. Stanford, CSLI Publications, pp. 29–54.
- Krifka 1998: *Krifka, M.* The Origins of Telicity. – In: Rothstein, S. (ed.). *Events and Grammar*. Dordrecht/Boston/London, Kluwer Academic Publishers, pp. 197–235. https://doi.org/10.1007/978-94-011-3969-4_9.
- Leseva 2012: *Leseva, Sv.* Leksikalna semantika i sintaktichna realizatsia na argumentite (pri prefigirani glagoli v balgarskiya ezik). Disertatsiya za prisazhdane

- na obrazovatelната i nauchната stepen “doktor”. Institut za balgarski ezik “Prof. Lyubomir Andreychin” pri Balgarskata akademiya na naukite.
- Levin 1993: *Levin, B.* English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation. Chicago, The University of Chicago Press.
- Levin, Rappaport Hovav 2005: *Levin, B., M. Rappaport Hovav.* Argument realization (Research Surveys in Linguistics). Cambridge, Cambridge University Press.
- Nitsolova 2008: *Nitsolova, R.* Balgarska gramatika. Morfologiya. Sofia. Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Paducheva 1996: *Paducheva, Je. V.* Semantika vremeni i vida v russkom iazyke. Semantika narrativa. Moskva, Iazyki russskoi kul'tury.
- Penchev 2004: *Penchev, Y.* Gramatichnata kategoriya vreme v savremenniya balgarski knizhoven ezik. – In: *Balgarsko ezikoznanie. T. 4. Kognitivna gramatika na balgarskiya i frenskiya ezik – opisanie i formalizatsiya.* Sofia, Akademichno izdatelstvo “Marin Drinov”, s. 34–109.
- Rappaport Hovav 2008: *Rappaport Hovav, M.* Lexicalized meaning and the internal temporal structure of events. – In: S. Rothstein (ed.). *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect.* Amsterdam, John Benjamins, pp. 13–42.
- Rappaport Hovav, Levin 1998: *Rappaport Hovav, M., B. Levin.* Building verb meanings. – In: M. Butt, W. Geuder (eds.). *The Projection of Arguments: Lexical and Compositional Factors.* Stanford, CSLI Publications, pp. 97–134.
- Rothstein 2001: *Rothstein, S.* What are Incremental Themes? – In: G. Jaeger, A. Strigin, C. Wilder, N. Zhang (eds.). *Papers on Predicative Constructions. ZAS Papers in Linguistics*, vol. 22, pp. 139–157.
- Slabakova 1997: *Slabakova, R.* Bulgarian Preverbs: Aspect in Phrase Structure. – *Linguistics*, vol. 35, no. 4, pp. 673–704. <<https://doi.org/10.1515/ling.1997.35.4.673>>.
- Slabakova 2005: *Slabakova, R.* What is So Difficult about Telicity Marking in L2 Russian? – *Bilingualism: Language and Cognition*, vol. 8, no. 1, pp. 63–77. <https://doi.org/10.1017/S1366728904002093>.
- Tenny 1994: *Tenny, C.* Aspectual Roles and the Syntax-Semantics Interface. Kluwer, Dordrecht. <https://doi.org/10.1007/978-94-011-1150-8>.
- Van Valin, La Polla 1997: *Van Valin, Robert D. Jr., R. J. La Polla.* Syntax: Structure, Meaning and Function, Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139166799>.
- Vendler 1967: *Vendler, Z.* Verbs and Times. – In: *Linguistics in Philosophy.* Ithaca, Cornell University Press, pp. 97–121. <<https://doi.org/10.7591/9781501743726-005>>. [Vendler 1957: *Vendler, Z.* Verbs and Times. – *The Philosophical Review*, vol. 66, no. 2, pp. 143–160. <<https://doi.org/10.2307/2182371>>.]
- Verkuyl 1972: *Verkuyl, H.* On the Compositional Nature of the Aspects. Dordrecht, Reidel.

✉ Проф. д-р Илияна Крънова

ORCID ID:0000-0002-7682-6787

Департамент по лингвистични и сравнителни културологични изследвания
Венециански университет „Ка’Фоскари“

Ка Бернардо, Дорсодуро 3199 Венеция 30123, Италия

✉ Доц. д-р Цветана Димитрова

ORCID ID:0000-0002-8972-435X

Секция по компютърна лингвистика

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Проф. д-р Йовка Тишева

ORCID ID:0000-0001-5586-9457

✉ Доц. д-р Марина Джонова

ORCID ID:0000-0001-7336-5674

Катедра по български език, Факултет по славянски филологии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

✉ Prof. Dr. Iliyana Krapova

ORCID ID:0000-0002-7682-6787

Department of Linguistic and Comparative Cultural Studies

University Ca' Foscari of Venice, Ca' Bernardo, Dorsoduro 3199

Venice 30123, Italy

✉ Assoc. Prof. Dr. Tsvetana Dimitrova

ORCID ID:0000-0002-8972-435X

Department of Computational Linguistics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia Bulgaria

✉ Prof. Dr. Yovka Tisheva

ORCID ID:0000-0001-5586-9457

✉ Assoc. Prof. Dr. Marina Dzhonova

ORCID ID:0000-0001-7336-5674

Department of Bulgarian Language, Faculty of Slavic Studies

Sofia University St. Kliment Ohridski

15 Tsar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504 Bulgaria